

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LVIII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN – redactor șef

RADU OTA - secretar de redacție

CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție

ADINA BOGDAN - membru

GEORGE BOUNEGRU – membru

GABRIEL BĂLAN – membru

CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru

RADU CIOBANU - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

NATIONAL MUSEUM OF UNION

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.revista-apulum.ro

© 2021 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LVIII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXI

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Textele nepublicate nu se restituie.

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ADRIAN GEORGESCU, SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTIN PERIANU, Moșna – Râpă/Tablă (jud. Sibiu). Un sit al culturii Petrești din Transilvania cu atribute rituale <i>Moșna - Râpă/Tablă (Sibiu County). A Site of Petrești Culture from Transylvania with ritualistic Attributes</i>	1
MIHAELA-MARIA BARBU, MIHAI GLIGOR, Industria litică cioplită aparținând culturii Petrești din situl de la Alba Iulia – Lumea Nouă (jud. Alba) <i>Chipped lithic Industry belonging to Petrești Culture from Alba Iulia - Lumea Nouă Archaeological Site (Alba County)</i>	31
HORIA CIUGUDEAN, Epoca bronzului în Transilvania: o privire de ansamblu <i>The Bronze Age in Transylvania: an Overview</i>	55
ADRIAN SOCACI, COSMIN MIHAIL COATU, Contribuții la repertoriul arheologic și istoria orașului Turda (pe baza cercetărilor de suprafață) <i>Contributions to the Archaeological Repertoire and the History of Turda (based on Surface Research)</i>	97
DAN ANGHEL, FLORIN CIULAVU, GEORGE BOUNEGRU, Noi date privind activitatea atelierelor de olari de la Apulum <i>New Data on the Activity of Potter Workshops from Apulum</i>	121
DANIELA CIUGUDEAN, Roman bronze Military Equipment and Harness in the Collections of the Alba Iulia Museum II. Personal Equipment and Harness Gear Fittings <i>Echipament militar roman personal și de harnașament de bronz din colecțiile muzeului din Alba Iulia II. Garnituri/Accesorii de echipament personal și harnașament</i>	165
CĂLIN COSMA, Morminte de cai și cu cai din secolele VII-VIII din Transilvania <i>Horses' Graves and Graves with Horses from VIIth VIIIth Centuries in Transylvania</i>	267
ANCA-DANIELA MATIȘ, Model de organizare primară a materialului arheologic de tip ceramic. Studiu de caz – necropola de	

incinerare de la Berghin (jud. Alba) <i>Model of primary Organisation of ceramic archaeological Material. Case Study – incineration Necropolis from Berghin (Alba County).....</i>	313
RADU OTA, ILIE LASCU, O locuință medievală timpurie, recent descoperită la Alba Iulia <i>An Early Medieval Dwelling, recently found in Alba Iulia.....</i>	325
CRISTIAN IOAN POPA, ANDREI STAVILĂ, ADRIAN ARDELEAN, Cimitirele recente ale Vințului de Jos. O contribuție arheologică <i>Recent Cemeteries of Vințu de Jos. An archaeological Contribution.....</i>	337

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SIDONIA PETRONELA OLEA, ARIANA CODRUȚA LEAHU, Procesul tehnic de restaurare a unui monument funerar roman de tip stelă <i>Technical Restoration of a funerary Roman Monument Stela Type.....</i>	377
MONICA DRUȚA, Considerații privind starea de conservare a bunurilor culturale mobile din patrimoniul Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, care au făcut parte din expoziția <i>Dacia Felix. Trecutul glorios al României</i> <i>Considerations regarding the Conservation of the mobile cultural Goods Part of the Heritage of the National Museum of Unification Alba Iulia, put on Display at the Exhibition Dacia Felix. The glorious Past of Romania.....</i>	389

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

HORIA CIUGUDEAN, Peter Thomas, <i>Studien zu den bronzezeitlichen Bergbauhölzern im Mitterberger Gebiet</i> , Forschungen zur Montanlandschaft im Mitterberger Gebiet 1, Bochum, Verlag Marie Leidorf Gmbh, 2018, 615 pagini, 372 figuri, 68 planșe.....	397
RADU OTA, Sever-Petru Boțan, Dan Elefterescu, <i>Vase de sticlă de epocă romană descoperite la Durostorum/Ostrov – Ferma 4 (secolele I p. Chr.-IV p. Chr.)</i> , Ed. Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2018, 192 pagini, 42 planșe alb-negru și color.....	401
Lista autorilor.....	403

CONTRIBUȚII LA REPERTORIUL ARHEOLOGIC ȘI ISTORIA ORAȘULUI TURDA (PE BAZA CERCETĂRILOR DE SUPRAFAȚĂ)

Adrian SOCACI
Cercetător independent
Cosmin Mihail COATU
Cercetător independent

Cuvinte cheie: Turda (Torda)¹, cercetare de suprafață, materiale arheologice, cimitir medieval, exploatarea sării.

Keywords: Turda (Torda), field research, archaeological material, Medieval cemetery, salt exploitation.

În primăvara anului 2012, la nord-est de lacurile sărate din Turda (**pl. I/a**), în punctul „*Valea Sărată*”², au apărut noi vestigii arheologice³. Descoperirile, care constau în câteva unelte preistorice (un topor neolitic și o așchie de obsidian) și foarte multă ceramică (preistorică, romană, post-romană și medievală), conturau topografic un sit cu o suprafață mare, locuit succesiv din preistorie până în epoca modernă. Așa cum se poate vedea pe hărțile istorice⁴, hotarul „*Elsöter*” cu obiectivele arheologice este delimitat la nord-vest de „*Szalonnás*”, la sud de „*Lejárom*”, la est de un afluent venit dinspre „*Sós völgy*”, iar la vest de ocnele de sare, notate AKNA (**fig. 1; pl. I/b**).

Pentru a integra vestigiile între descoperirile mai vechi am considerat oportună reamintirea succintă a informațiilor istoriografice, orașul Turda suprapunând o mare parte din vechiul oraș Potaissa. Interesul manifestat de aristocrația transilvăneană pentru antichitățile orașului apare încă din perioada pre-modernă, prin colectarea și expunerea obiectelor și monumentelor din piatră (mare parte ale civilizației romane) cu valoare cultural-istorică în spațiul privat și mai puțin în cel muzeal⁵. Au fost cazuri în care monumente epigrafice selecționate de la Potaissa au fost exportate în 1723 spre Viena cu patru nave

¹ Pentru vechile denumiri de localități am folosit cu precădere, dar nu în totalitate Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, 1967. Prescurtările din paranteze indică limba (hu.=maghiară; de.=germană; l.=latină), inclusiv pentru alți termeni utilizați în text.

² Descrierea zonei a mai fost făcută relativ recent, așa că nu mai insistăm (Groza 2019, p. 106).

³ Materialele arheologice pe care le prezentăm au intrat în colecția Muzeului de Istorie Turda.

⁴ <https://mapire.eu/de/map/europe-19century-thirdsurvey/?bbox=2637296.3028523973%2C5871822.94537253%2C2663074.690641573%2C5879466.648201> accesat la data de 05.04.2021.

⁵ Orbán 1889, p. 54.

fluviale pe Mureș, Tisa și Dunăre (două s-au scufundat la Lipova și la Szegeđ), transportul fiind supravegheat de căpitanul austriac Giuseppe Ariosti⁶. În același timp, alți particulari și nobili din Transilvania, între care Johann Michael Ackner din Gușterița (în dialectul săsesc = Hammeršterf; de. = Hammersdorf), medicul Fodor András din Petrești (în dialectul săsesc = Piferschterf, Pitterštref; de. = Petersdorf) și contele Kemény József din Luncani (hu. = Gerend) și-au împodobit proprietățile cu monumente sculptural-epigrafice sau au adunat mari cantități de monete romane⁷. Contribuții personale la cunoașterea orașului antic au mai adus, prin scris, cercetări de teren, imortalizări fotografice, schițe, desene ale artefactelor și mici expoziții, Orbán Balázs (1829-1890)⁸ și cei doi mari colecționari locali, intelectuali formați în domeniul educației, învățătorul (*tanár*) Botár Imre⁹ (1846-1906) și revizorul școlar (*tanfelügyelő*) Téglás István¹⁰ (1853-1915), aceștia pe drept cuvânt putând fi numiți precursori ai arheologiei turdene.

Descoperirile¹¹ preistorice provin: de pe dealul „Zinelor” (obiecte și fragmente ceramice preistorice); dealul „Șuia (Suja)” (ceramică preistorică¹², două toporașe din piatră șlefuită și un topor-târâncop de aramă); din arealul necropolei principale (fragmente ceramice hallstattiene); de lângă lacul „Carolina” (zona Durgău, 30 de silexuri, o daltă de piatră din neolitic, precum și fragmente aparținând epocii bronzului); de la „Fântâna Sf. Ioan” (ceramică preistorică); din cartierul „Oprișani” (un topor-ciocan de aramă din bronzul timpuriu); din locuri necunoscute, topoare de piatră și daltă de serpentin, bare de aur, topoare din cupru și bronz, culturi și ceramică din epoca bronzului, spadă

⁶ Wolmann 2009, p. 114-115.

⁷ Idem 1978, p. 39-40.

⁸ Om politic, etnograf și istoric secui, redactează monografia bine documentată a orașului și a împrejurimilor sale, *Torda város és környéke*, apărută la Budapesta, în 1889.

⁹ Diverse obiecte ale colecției Botár Imre adunate între anii 1886-1900 (vezi descrierea colecției în [Ardevan, Rusu 1979, p. 396-402 (în maghiară), p. 402-408 (în română)] ajungeau la începutul secolului al XX-lea la Berlin, Praga, Viena, SUA, la anticarul brașovean Adolf Resch [Erdély Múzeum (Muzeul Ardelean) din Cluj, care achiziționează în 1908 de la acest vânzător reprezentarea unui cal ceramic, probabil o jucărie (Cătinaș 1995, p. 464, precum și fig. 1, unde este înfățișat căluțul ceramic, nr. 42), iar baronul Wallenstein Manó din Ozd alte piese, risipite după al II-lea război mondial la persoane particulare] și în colecția lui Téglás István (Ardevan, Rusu 1979, p. 387-389, n. 11-17).

¹⁰ După anul 1931, mare parte din colecția (cuprindea o paletă largă de obiecte arheologice, din preistorie până în epoca modernă, cărți, documente, obiecte de cult, picturi, desene, fotografii etc.) înghebată în perioada 1873-1915 de Téglás István este înstrăinată (Bajusz 1980, pl. I-VIII; Cătinaș 1995, fig. 3), câteva statuete de bronz fiind distruse în casa bombardată la Budapesta în al doilea război mondial (proprietatea unui fiu al său). Ce a mai rămas a fost donat Muzeului de Istorie din Turda (Bajusz 1980, p. 367-369), câteva monumente din piatră intrând pe diferite căi în posesia Muzeului Național de Antichități din București (Bujor 1967, p. 183, n. 3).

¹¹ Goos 1876, p. 256; Marțian 1920, p. 39, nr. 699; RepCluj 1992, p. 396, 399, 400-403, nr. 1/c; 39; 46/a; 48/f; 52; 59-60; 62/a-d.

¹² Unele fragmente descoperite într-o construcție de formă circulară (Bajusz 1980, p. 386, nr. 774).

hallstattiană din bronz; de pe amplasamentul castrului un silex refolosit la amnar; fusaiolă din lut de la „*Bagolymál*”¹³, brățară din bronz¹⁴.

În perioada pre-romană Potaissa are statut de așezare dacică cu caracter agricol¹⁵, iar după cucerire primește rangul de *municipium* și apoi de *colonia*¹⁶. Confundată cu vechiul Salinae¹⁷, istoria¹⁸ orașului antic este binecunoscută datorită castrului Legiunii V Macedonica de pe dealul „*Cetate*”, ruinelor, colecțiilor, excepționalului material arheologic. Mai multe descoperiri au fost făcute pe teritoriul fostelor exploatări de sare, ceea ce denotă un interes pentru această zonă a orașului antic și o posibilă așezare amplasată în apropiere¹⁹. În punctul „*Kukuk*”, aflat în apropierea „*Dealului sărat*”, au fost semnalate un fragment de altar²⁰ cu inscripția LIBERO PATER și un altar dedicat lui Liber și Libera²¹. Un relief reprezentându-l pe Liber Pater este amintit²² și de Orbán Balázs, monumentul făcând parte mai târziu din colecția lui Botár Imre²³. În 1846, în zona exploatărilor actuale, au fost descoperite cărămizi și fragmente ceramice²⁴, iar în 1899 un canal de aducțiune a apei construit din cărămizi mari²⁵. Totodată, la o dată necunoscută a fost descoperită o monedă aflată în apropierea lacurilor sărate de la „*Durgău*”²⁶. Au mai apărut din substrucțiunile aflate în Valea „*Jardovan*”, punctul „*Sóhegy*” fragmente ceramice²⁷, iar de la „*Kistárca*”²⁸ cărămizi, ceramică și monede. Pe strada Salinelor, lângă biserica reformată din Turda Nouă au mai fost descoperite monete romane din secolele II-III p.Chr²⁹. În anul 2009, la 200-300 m est de fosta necropolă medievală (din punctul „*La balastieră*”), cercetătorii Muzeului din Turda au identificat cu ajutorul aerofotogrametriei urmele unei construcții de tip *villa rustica*³⁰.

¹³ Bajusz 1980, p. 381, nota 34.

¹⁴ *Ibidem*, p. 385, nr. 735.

¹⁵ Niedermaier 1977, p. 315.

¹⁶ Conform miliarului de la Aiton, așezarea este atestată epigrafic din anii 107-108 (Macrea 1969, p. 129).

¹⁷ Wolmann 1978, p. 48.

¹⁸ RepCluj 1992, p. 388-407.

¹⁹ O *villa suburbana* a fost descoperită mai demult pe dealurile dinspre nord-est (Bărbulescu 1994, p. 122).

²⁰ Bajusz 1980, p. 381, nr. 541.

²¹ *Ibidem*, p. 387, nr. 820. Similitudinile celor două descoperiri par să confirme dublarea monumentului în inscripțiile lui Tégylás István.

²² Orbán 1889, p. 59.

²³ Ardevan, Rusu 1979, p. 391.

²⁴ Bărbulescu 1994, p. 106.

²⁵ Wolmann 2007, p. 295.

²⁶ Winkler, Hopârtean 1973, p. 84, nr. 243.

²⁷ Bajusz 1980, p. 385, nr. 721.

²⁸ Bărbulescu 1994, p. 77.

²⁹ Gergely 2005, p. 30.

³⁰ Groza 2019, p. 111, fig. 1/6.

În evul mediu timpuriu, activitățile legate de exploatarea ocnelor au continuat, admițându-se posibilitatea funcționării unei așezări în jurul acestora încă din secolul al X-lea³¹. Recent, pe baza unor observații arheologice³² coroborate cu informații istorice, în „*Valea Sărată*” au fost reidentificate mai multe așezări³³ medievale aflate în apropierea vechilor ocne³⁴ de sare de la „*Durgău (Dörgö)*”.

Fig. 1. Amplasamentul topografic al sitului [apud Europa im 19. Jahrhundert (mit der Franzisko-josephinische Landesaufnahme)].

³¹ Mureșan 1968, p. 9-10.

³² Groza 2019, p. 109.

³³ Este vorba de Vizelmenttelek, Udvarnoktelek și Kölked (Külked) (Orbán 1889, p. 111; Groza 2019, p. 110). Situată pe un deal, Udvarnoktelek/Udvar Mykthelek (l. = terra Udvarnokteluk) (DIR-C 1952, veac. XIII, vol. II, doc. 413, p. 511) era populată cu curtenii regelui, mai apoi cu maghiari care aveau ca ocupație extragerea sării (Pap 1909, p. 40; Suci 1967, partea a II-a, p. 423).

³⁴ Marțian 1920, p. 40, nr. 699.

*

Materialele arheologice (descrise mai jos printr-o analiză tipologico-cronologică) sunt alcătuite din câteva unelte litice (**pl. II/1, 2**) și 29 fragmente ceramice [**pl. II/(3-8) - pl. V**].

Catalogul materialelor arheologice:

1. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă grosieră, cenușiu, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; buza îngroșată, corpul neornamentat, ușor bombat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. II/8**).

2. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă grosieră, cenușiu, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; buza invazată, ornamentat în exterior cu incizii oblice, gâtul cilindric, corpul bombat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. III/5**).

3. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă grosieră, cenușiu, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; buza îngroșată, corpul ușor bombat, ornamentat cu un brâu simplu; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. III/3**).

4. Fragment de vas (fund și corp), lucrat la roată, pastă grosieră, cenușiu-închis, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; fundul drept, corpul tronconic, neornamentat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/7**).

5. Fragment de vas (fund și corp), lucrat cu mâna, pastă grosieră, cenușiu-închis, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; fundul drept, corpul tronconic, neornamentat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/6**).

6. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă grosieră, cenușiu-închis, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; decorat cu un buton (realizat prin impresiunea din interior a degetului în pasta moale a vasului); ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/4**).

7. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă grosieră, cenușiu-roșiatic, pe interior albicios, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; decorat cu incizii sau striuri rare; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/6**).

8. Fragment de toartă, lucrată cu mâna, pastă grosieră, cărămizie, degresant nisip cu bobul mare, pietricele; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/3**).

9. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; buza ornamentată cu alveole, corpul bombat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. III/4**).

10. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; buza ornamentată prin impresiuni cu unghia, corpul bombat; ardere în atmosferă oxidantă (**pl. II/4**).

11. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cenușiu-închis, degresant nisip cu bobul mic; buza îngroșată, corpul drept,

decorat cu un brâu tras din pasta vasului; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/4**).

12. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cenușiu-deschis, degresant nisip cu bobul mic; buza dreaptă, lățită spre interior, decorată cu impresiuni adânci, corpul tronconic; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. II/3**).

13. Fragment de vas (buză și gât), lucrat cu mâna, pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; buza rotunjită, corpul bombat, decorat cu impresiuni circulare; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/8**).

14. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; buza rotunjită, corpul tronconic, decorat cu cercuri imprimate; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. II/7**).

15. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cenușiu-închis, degresant nisip cu bobul mic; corpul tronconic, neornamentat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. III/1**).

16. Fragment de vas (fund și corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, gri-închis, degresant nisip cu bobul mic; fundul îngroșat, corpul tronconic; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/5**).

17. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, gri-închis, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu un brâu semicircular; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. III/2**).

18. Fragment de vas (corp), lucrat la roată, pastă semifină, cenușiu, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu incizii paralele; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/5**).

19. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, gri-închis, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu un brâu simplu; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/8**).

20. Fragment de toartă (vas roman), pastă semifină, cărămizie, cu urme de slip, degresant nisip cu bobul mic; ornamentată cu un șanț median adâncit; ardere în atmosferă oxidantă (**pl. V/7**).

21. Fragment de vas (toartă), pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; ornamentată cu impresiuni alungite; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/9**).

22. Fragment de vas (corp), lucrat la roată, pastă semifină, cenușie, degresant nisip cu bobul mic; decorat cu mănunchiuri ondulate, întrerupte; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/3**).

23. Fragment de vas (corp), lucrat la roată, pastă semifină, cenușie, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu mănunchiuri ondulate, întrerupte; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/1**).

24. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cenușiu, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu o bandă adâncită; ardere în

atmosferă reducătoare (**pl. V/10**).

25. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cenușiu, degresant nisip cu bobul mic; decorat cu caneluri oblice, linii și puncte; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. IV/2**).

26. Fragment de vas (corp), lucrat la roată, pastă semifină, cenușiu, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu incizii paralele; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. V/2**).

27. Fragment de vas (corp), lucrat cu mâna, pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; ornamentat cu un buton; ardere în atmosferă oxidantă (**pl. IV/1**).

28. Fragment de strecurătoare, lucrat cu mâna, pastă semifină, cărămizie, degresant nisip cu bobul mic; buza invazată, corpul ușor bombat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. II/5**).

29. Fragment de vas (buză și corp), lucrat cu mâna, pastă fină, cenușiu-deschis; degresant nisip cu bobul fin; buza ornamentată cu impresiuni triunghiulare dispuse cu vârful în jos; gâtul cilindric decorat cu creștături oblice, corpul bombat; ardere în atmosferă reducătoare (**pl. II/6**).

30. Fragment de ciocan de piatră (amfibolit cu cristale de amfibol verde-închis și cu granați) (**pl. II/1**).

31. Fragment de așchie de obsidian, de formă tringhiulară (**pl. II/2**).

Uneltele.

Neolitic. Topor din piatră fragmentar (**pl. II/1**) și așchie de obsidian (**pl. II/2**).

Ceramica.

*Epoca bronzului*³⁵.

Recipientele ceramice sunt lucrate din cele trei specii cunoscute. Pasta grosieră are ca degresant nisip și pietricele, arderea având loc în absența oxigenului. S-au putut distinge: oale cu corpul ușor bombat (**pl. IV/4**) sau tronconic (**pl. IV/6**); oală cu gât conic (**pl. III/3**) varianta TA1c³⁶ la Boroffka; oală cu gâtul arcuit, buza ușor evazată și corpul bombat (**pl. III/5**) varianta TA4c³⁷; vas de dimensiuni mari de tip chiup (**pl. II/8**).

Din pastă semifină (degresantul folosit a fost nisipul cu bob mic) au fost executate castroane în formă de pâlnie (**pl. II/7; III/1; IV/5**) varianta TD1a³⁸; oale cu gâtul arcuit și corpul bombat (**pl. III/4**) varianta TA4b³⁹ sau TA4c; oale

³⁵ Pentru încadrări tipologico-decorative am folosit lucrarea lui N. Boroffka (apărută în 1994).

³⁶ Boroffka 1994, p. 121-122, Typentafel 1/3.

³⁷ *Ibidem*, p. 129-131, Typentafel 1/14.

³⁸ *Ibidem*, p. 140-142, Typentafel 3/1.

³⁹ *Ibidem*, p. 140-142, Typentafel 1/13.

mai mici cu buza evazată sau îngroșată (**pl. II/3-4**); oală în formă de trunchi de con (**pl. IV/8**); vas strecurătoare (**pl. II/5**) varianta TI2c⁴⁰.

Specia fină, având ca degresant nisipul mărunț, este exemplificată printr-o oală cu gât arcuit (**pl. II/6**), varianta TA3b⁴¹.

Repertoriul ornamentelor plastice și decorative constă din brăuri organice nedecorate (**pl. III/2-3; V/4, 8**), cercuri imprimate (**pl. IV/8**)⁴²; cercuri imprimate cu punct central (**pl. II/7**), ordonate în șiruri orizontale, varianta VD6 la Boroffka⁴³ (motivul a mai fost întâlnit în descoperirile *bronzului timpuriu II* de la Copăceni - „*La moară*”⁴⁴ și în perioada mijlocie a culturii Wietenberg la Sighișoara⁴⁵); alveole circulare împinse din interior (**pl. IV/4**), asemănătoare celor cunoscute în cadrul culturii Schneckenberg⁴⁶; creștături oblice (**pl. III/5**) varianta VE3⁴⁷, uneori asociate cu impresiuni triunghiulare (**pl. II/4**), varianta VE4⁴⁸; impresiuni cu unghia sau bățul (**pl. II/3-4**); alveole alungite (**pl. III/4**); caneluri înguste oblice (**pl. IV/2**) asemănătoare celor descoperite în așezarea de la Bădeni⁴⁹; striuri (**pl. V/6**) de felul celor de la Tureni - „*Carieră*”⁵⁰; bandă largă obținută prin adâncire (**pl. V/10**). Remarcăm lipsa ornamentelor fazei finale (meandru, împunsăturile succesive în canal lat sau îngust), și surprind doar brăiele simple.

Epoca dacică (?) și perioada post-romană.

Formele par ale unor vase pentru lichide: o toartă din pastă grosieră este de tradiție dacică, nefiind exclus să aparțină unei cățui (**pl. IV/3**); alte torți arse oxidant (**pl. V/7, 9**), din pastă semifină sunt de factură romană (una cu impresiuni alungite aranjate vertical).

Evul Mediu și Epoca Modernă. Un vas tronconic (**pl. IV/7**), grosier, ars în atmosferă reducătoare. Din pastă semifină au fost modelate vase ornamentate cu linii incizate (**pl. V/2, 5**) și mănunchiuri de incizii în val (**pl. V/1, 3**), asemănătoare fragmentelor descoperite la Tureni - „*Svona*”⁵¹.

*

⁴⁰ Boroffka 1994, p. 166, Typentafel 5/13.

⁴¹ *Ibidem*, p. 126, Typentafel 1/10.

⁴² Decorul sub formă de cercuri imprimate a mai fost semnalat în apropiere, la Cheile Turzii (în faza târzie a culturii Wietenberg, vezi Soroceanu 1973, p. 495, n. 18).

⁴³ Boroffka 1994, p. 188, Typentafel 12/29.

⁴⁴ Rotea 1993, p. 75, pl. VII/6, 10-12.

⁴⁵ Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 23, 26 (h).

⁴⁶ Horedt 1979, p. 23, Abb. 7/13.

⁴⁷ Boroffka 1994, p. 192, Typentafel 11/7-9.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 192, Typentafel 11/10.

⁴⁹ Lazarovici-Milea 1976, p. 20, pl. IX/1; XII/7, 9, 12, 17, 19.

⁵⁰ Gogâltan 1989-1993, p. 368, fig. 11/2-3.

⁵¹ Lazarovici, Kalmar 1985-1986, p. 732-733, fig. 9/4-6.

Pe baza întregului material arheologic descoperit la suprafața terenului și nu doar al celui analizat, am identificat amplasamentul sitului. În cazul ceramicii preistorice, extrem de fragmentare, sarcinile dificile au constat în atribuirile culturale, precizarea formelor și a decorului. Observațiile noastre sunt sumare, dar în concluzie, materialele dovedesc locuirea succesivă a zonei, din preistorie până în perioada medievală. Observații mai precise, legate de stratul de cultură, succesiunile, întinderea și perioadele locuirilor ar rezulta, credem, în urma unor cercetări arheologice ample.

Există certitudinea că amplasamentul a fost locuit cel puțin din neolitic. Toporul din piatră fragmentar (**pl. II/1**) putea (ipotetic desigur) să servească și la exploatarea sării. În arealul apropiat al orașului Turda, cadrul natural și subsolul bogat în sare au favorizat apariția activităților umane pe valea Hăjdatelor, la Bădeni (așezare, ceramică Starčevo-Criș târzie)⁵², la intrarea în Petreștii de Sus (ceramică Starčevo-Criș târzie)⁵³, Copăceni (cuptor, ceramică de tip Cheile Turzii-Lumea Nouă)⁵⁴, Săndulești⁵⁵, Cheile Tureniului (complexe de locuiri, ceramică)⁵⁶, Tureni (ceramică)⁵⁷ și în peșterile de la Cheile Turzii⁵⁸.

Ceramica bronzului timpuriu este sărăcăcioasă, drept urmare presupunem o slabă locuire a zonei, implicit a unor potențiale activități extractive. Singura dovadă a mineritului salifer în perioada târzie este reprezentată de lopățica din lemn cu mâner scurt⁵⁹, recuperată de Tégylás István în anul 1902, dintr-una din ocele turdene. Unealta din lemn este binecunoscută și din exploatarea salifere de la Valea Florilor (hu. = Virágosvölgy) (com. Ploscoș, jud. Cluj)⁶⁰, Figa (oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud)⁶¹, Ocna Mureș⁶²

⁵² Kalmar 1984, p. 391, nr. 4.

⁵³ RepCluj 1992, p. 96-97, nr. 1.

⁵⁴ RepCluj 1992, p. 159, nr. 1.

⁵⁵ Kalmar 1985-1986, p. 402, nr. 6.

⁵⁶ Kalmar-Maxim 1987-1988a, p. 470-471, nr. 34.

⁵⁷ Kalmar 1984, p. 395, nr. 42; Kalmar 1985-1986, p. 403, nr. 9.

⁵⁸ Vlăssă 1967, p. 416.

⁵⁹ Wollmann 1996, pl. CVI/2. Deosebit de utile în puțuri, lopețile serveau la umplerea sacilor din piele de animale cu sare mărunță (asemănători unor rucsaci din zilele noastre), care ulterior erau scoși pe spatele lucrătorilor minieri (reconstituirile de la Hallstatt sunt edificatoare, vezi Reschreiter, Kowarik 2009, p. 56).

⁶⁰ Maxim 1971, p. 459, fig. 2/4. La circa 10 km nord-vest de salinele de la Turda, cu ocazia construirii haltei CFR de la Valea Florilor (Cavruc, Harding 2012, p. 174, fig. 1/5), într-un puț al unei exploatare de sare pre-romane au fost descoperite unelte din lemn, o rășniță din piatră și o troacă (trunchi scobit, înzestrat cu cepuri din lemn de soc prin care apa dulce era direcționată controlat peste masivele de sare, havajele orizontale și verticale rezultate erau apoi dislocate cu pene și ciocane din lemn) (Maxim 1971, p. 457-463, fig. 1-5). Uneltele din lemn sunt datate în bronzul târziu (Wollmann, Ciugudean 2005, p. 98-101).

⁶¹ Brunning 2010, p. 157, fig. 28/6.

⁶² Ciugudean *et alii* 2010, p. 45, fig. 16/3.

(jud. Alba) și chiar Hallstatt⁶³ (Austria). Exista, prin urmare, o mobilitate pe spații largi a uneltelor și a instalațiilor din lemn, asigurată de meșteri specializați sau care aveau ca apanaj prelucrarea la fața locului. Exploatarea sării la Turda era, ca și în alte locuri ale Transilvaniei, în interdependență⁶⁴ cu metalurgia bronzului târziu/hallstattului timpuriu, iar în apropiere mai multe depozite au fost descoperite la Mihai Viteazu⁶⁵, Moldovenești⁶⁶, Plăiești⁶⁷, Buru, Stejeriș și Pietroasa⁶⁸. Prin urmare din neolitic și mai ales din epoca bronzului, pe râurile navigabile (Mureșul și Someșul) conectate natural cu Tisa, de la salinile bogate aflate în vestul (Turda, Ocna Mureșului, Valea Florilor) și nordul (Cojocna, Sic, Ocna Dejului, Figa, Săsarm - „Valea Slatinei”, Caila⁶⁹) Transilvaniei, ambarcațiunile⁷⁰ aprovizionau zonele sărace în sare, aflate la vestul Bazinului Carpatic și probabil în Transdanubia.

Despre exploatarea sării în perioada romană s-a afirmat că pe fondul războaielor marcomanice acestea se impuneau a fi protejate prin aducerea Legiunii V Macedonica⁷¹. Indiscutabil, legiunea și coloniștii și-au adus aportul la securitatea, concomitent dezvoltarea economică și culturală a orașului Potaissa, informațiile epigrafice apărute după anul 168 p.Chr., fiind revelatoare în acest sens⁷². Mai puține lucruri se știu despre puțurile romane de extracție a sării menționate de Johannes (János) Fridvalsky în 1756⁷³ și despre uneltele folosite⁷⁴. La venirea lor în Dacia, romanii au perfecționat formele de exploatare salifere și ambele sisteme de transport⁷⁵ (pe uscat și pe apă), favorizate de poziționarea orașului pe drumul imperial⁷⁶, care trecea spre Napoca prin apropierea salinelor⁷⁷. Informațiile privitoare la forma de administrare a exploatărilor sunt deocamdată insuficiente, în principiu s-ar admite posibilitatea arendării⁷⁸ ocnelor

⁶³ Reschreiter, Kowarik 2009, p. 55.

⁶⁴ Rusu 1963, p. 184; Rusu, Chițu 1982, p. 42-43.

⁶⁵ Roska 1942, p. 20-21, nr. 71.

⁶⁶ RepCluj 1992, p. 281-282, nr. 2-3.

⁶⁷ Kalmar-Maxim 1987-1988b, pl. I/4-5, 7, fig. 2/7.

⁶⁸ RepCluj 1992, p. 310-311, nr. 1-2.

⁶⁹ Cavruc 2008, p. 83-85.

⁷⁰ Baza unui vas al culturii Turdaș descoperit la Cluj, a fost schițată cu o barcă preistorică (Vlassa 1970, Abb. 9); probabil olarul o văzuse navigând pe Someșul Mic.

⁷¹ Benea 2007, p. 42-43.

⁷² Luca, Milea 1978, p. 189-190.

⁷³ Fridvalsky 1767, p. 159.

⁷⁴ Pe teritoriul orașului sunt semnalate câteva unelte: târnăcop și daltă din fier descoperite la „Piatra tăiată” (Bajusz 1980, p. 383, nr. 627-628), și un târnăcop provenit dintr-un loc necunoscut (Bajusz 1980, p. 381, nr. 565).

⁷⁵ Ciobanu 2002, p. 304.

⁷⁶ Mureșan 1968, p. 5.

⁷⁷ Winkler *et alii* 1980, p. 65.

⁷⁸ Wolmann 1996, p. 240.

lui Publius Aelius Strenuus⁷⁹, patron al colegiului navigatorilor (*collegium nautarum*) atestat la Apulum, care avea calitatea de *conductor pascui, salinarum et commerciorum*⁸⁰. Transportată pe uscat până la depozitul⁸¹ central de la Apulum (Portus), importantul port fluvial civil al Daciei romane⁸², sarea⁸³ era vehiculată de nautari⁸⁴ pe Mureș (l. = Marisos) spre provinciile dunărene⁸⁵, sau ca parte a *annonei* către Roma, prin Parthiscum (Szeged). În voiajul lor, transporturile erau supravegheate de pe malul sudic al Mureșului mijlociu și inferior de mici detașamente ale legiunii a XIII-a Gemina sau cu ajutorul unei vexilații; sistemul defensiv era imaginat sub forma unui drum terestru care lega fortificațiile de la Micia și Bulci, ștampilele tegulare și inscripțiile menționând mai multe *alae* și cohorte, inclusiv ale unui ofițer din legiunea a III-a Flavia Felix⁸⁶.

În evul mediu, după relocarea locuitorilor de la Kölked la Thorda Akna, principalele activități desfășurate în zona ocnelor constau în exploatarea și depozitarea sării. După părerea arheologului Dorin Horațiu Groza⁸⁷, terenul cu vestigii suprapune în linii mari așezarea dispărută Kölked (hu. = Külked)⁸⁸, a cărei necropolă⁸⁹ a fost distrusă în urmă cu câțiva ani de exploatarea unei balastiere⁹⁰. În documentul de cancelarie din 1075, Géza I (1074-1077) dăruia mănăstirii Sf. Benedict (Slovacia) vama (jumătate de fapt) ocnelor de sare de la Turda (*Ultra silvam ad castrum quod vocatur Turda dedi tributum salinarum, in loco qui dicitur hungarice Aranas, latine autem Aureus, scilicet medietatem regie partis*⁹¹). Existența unei vămi în apropierea orașului arată intensificarea transportului și comerțului cu sare spre calea fluvială reprezentată de Mureș la sfârșitul secolului al XI-lea. Anterior acestei perioade (în jurul anului 890)⁹²,

⁷⁹ Piso 2004-2005, p. 182, n. 14, 16; Benea 2012, p. 87; idem 2013, p. 121.

⁸⁰ Wolmann 1996, p. 240; Opreanu 1998, p. 134-135.

⁸¹ Benea 2013, p. 123.

⁸² Timoc 2006, p. 215.

⁸³ Benea 2012, p. 86.

⁸⁴ Anghel, Suci 2004, p. 367; Timoc 2006, p. 214.

⁸⁵ Anghel, Suci 2004, p. 367.

⁸⁶ Benea 2012, p. 88-89.

⁸⁷ Îi mulțumim pentru precizările amabile și indicațiile folositoare care au ajutat la redactarea articolului.

⁸⁸ Groza 2019, p. 110-111.

⁸⁹ În urma excavarilor au rezultat mai multe materiale arheologice, printre care un inel (fragmentar, confecționat din argint) de tâmplă, încadrat în a doua jumătate a secolului al XII-lea (Groza 2019, p. 108, fig. 1/5).

⁹⁰ Groza 2019, p. 106-108. Excavarea zonei a dus la dispariția fundațiilor bisericii aflate în apropierea cimitirului, blocurile mari din piatră, fasonate, cu urme de prindere provenind cel mai probabil de la construcția lăcașului de cult (Groza 2019, fig. 1/4).

⁹¹ DIR-C 1951, veac. XI-XIII, vol. I, doc. 1, p. 1; Pascu 1972, p. 96; Iambor 1977, p. 309.

⁹² Kovách 1980, p. 194.

destinațiile comerțului cu sarea transilvăneană erau Peninsula Balcanică (Bulgaria)⁹³, iar după venirea ungarilor, zonele Europei Centrale (mai ales Ungaria)⁹⁴ și Balcanilor (Croația). După distrugerile provocate de invazia mongolă din 1285⁹⁵, locuitorii din Kölked, în mare parte „oaspeți” (l. = *hospites*)⁹⁶ de origine germană⁹⁷, au fost nevoiți să se mute pe noul amplasament situat în apropierea ocnelor de sare, la Thorda Akna (Tordaakna)⁹⁸. Ca măsură preventivă față de eventualele abuzuri ale nobilimii locale, Andrei III (1290-1301) le reînnoia în 1291 vechile privilegii arse de tătari în cetatea lui Mykud⁹⁹ de Kukenus-Rennolth¹⁰⁰/Kökényes-Radnót¹⁰¹. Documentele conțineau prevederi similare cu ale lucrătorilor minieri de la Ocna Dejului/Déesakna (hu. = Dées-Akna), Cojocna/Kolos (hu. = Kolozs) și Sic/ Zek (hu. = Szék)¹⁰². Cam tot atunci au fost acordate scutițiile de vamă și de *tributum fori*¹⁰³, iar așezarea era printre primele din Transilvania cu jurisdicție asupra târgurilor organizate (aveau loc vinerea, iar sâmbăta de la prânz până la vecernie nu se plătea vamă). Ca formă de impozitare directă se plătea doar *decima*, restul sării extrase era vândut de puterea centrală¹⁰⁴. Noua așezare de mineri a fost considerată de câțiva istorici¹⁰⁵ matca veche a viitorului „oraș”¹⁰⁶ Turda (atestat la 1297). Regalitatea a mai sprijinit și satele din vecinătatea Turzii, astfel că, în timp, sașii colonizați au fost asimilați de comunitățile de limbă maghiară¹⁰⁷.

La Turda existau două cămări, una se ocupa cu extracția, iar cealaltă cu transportul terestru și pe apă spre depozitele aflate la Sălacea (hu. = Szalacs) și

⁹³ Iambor 1982, p. 75.

⁹⁴ Ciobanu 2002, p. 305.

⁹⁵ Iambor 1977, p. 309.

⁹⁶ Noii veniți aveau dreptul să extragă pentru ei sare „în cele opt zile dinaintea sărbătorii fericitului Martin” și să o comercializeze fără opreliști, iar din partea regalității primeau în folosință proprie „locurile numite Kölködök, Udvar Mykthelek și pădurea noastră Kiraly erdeje aflătoare dincolo de Cheile Turzii” (DIR-C 1952, veac. XIII, vol. II, doc. 413, p. 376-377); Pascu 1972, I, p. 321-322; Iambor 1977, p. 312-313.

⁹⁷ Dobosi 1951, p. 131; Mureșan 1968, p. 13.

⁹⁸ Iambor 1989-1993, p. 18; Bicsok 2001, p. 11.

⁹⁹ Apreciat de regalitate pentru calitățile, devotamentul cavaleresc și serviciul credincios arătat în expedițiile militare, în 29 iunie 1279 banului i se recunosc în scrisoarea din 8 iulie 1279 proprietăți stăpânite în comitatul Turda, aflate lângă Arieș, între care Igruchteluk și Kerékegyház (DIR-C 1952, veac. XIII, vol. II, doc. 232, p. 213).

¹⁰⁰ DIR-C 1952, veac. XIII, vol. II, doc. 335, p. 294.

¹⁰¹ Jakó 1999, p. 18.

¹⁰² DIR-C 1952, veac. XIII, vol. II, doc. 413, p. 376-377; Măluțan 1984, p. 251.

¹⁰³ Rűsz-Fogarasi 1997, p. 48.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 44.

¹⁰⁵ Iambor 1977, p. 309; Niedermaier 1977, p. 318-319.

¹⁰⁶ Pascu 1972, I, p. 237.

¹⁰⁷ Pap 1909, p. 15.

Szeged (Ungaria)¹⁰⁸. Cămara de sare (l. = *domus regia*), care se ocupa cu mineritul sării, avea în patrimoniu ocele¹⁰⁹, Casa Cămării, terenurile agricole, alte diverse proprietăți, unele întreținute de orașenii cu obligații în muncă¹¹⁰. În fruntea principalei cămări de sare a Transilvaniei se afla comitele (*comes camerae salium*), a cărui autoritate se răsfrângea direct asupra cămărașilor de la Ocna Dejului, Sic, Cojocna și Ocna Sibiului¹¹¹.

Metoda de exploatare a sării la Turda era încă din veacul al XIV-lea sub formă de clopot. Operațiunile de tăiere erau efectuate de muncitorii săraci, o parte angajați pe un an, așa-numiții „tăietori de postav” (*pannuari*)¹¹² și de străini sau zilieri (l. = *advenae sive peregrini*)¹¹³ din satele apropiate.

Exploatarea sării la Turda poate fi pusă foarte bine în legătură cu descoperirile monetare, piese izolate și tezaure. Monedele izolate sunt reprezentate de o piesă bavareză¹¹⁴ (938-947), una de la Béla II (1131-1141)¹¹⁵ și o alta din aramă de la Béla IV (1235-1270). Tezaurele au apărut în zona ocnelor de la începutul secolului al XIX-lea. Un tezaur cu denari de la Béla II și Géza II (1141-1162) împreună cu 39 de oboli a fost găsit în august 1811, în împrejurări necunoscute¹¹⁶. Un alt tezaur, descoperit într-un vas din lut în aprilie 1852, cu ocazia amenajării unui drum în apropierea lacurilor sărate¹¹⁷, pare a fi unul de acumulare, cu piese de la Szent László I (1077-1095), András/Endre II (1205-1235), iar o parte de la Károly Róbert (1301/1308-1342). În anul 1950, tot lângă lacurile sărate de la Durgău, tot într-un vas de lut s-au descoperit denari din argint de la Szent László I (1077-1095), cu numele regelui în formă latinizată. O parte (24 bucăți) a pieselor din acest tezaur vor fi recuperate în 1968, de muzeul turdean, ca urmare a unei donații¹¹⁸.

După secolul al XIII-lea, la dezvoltarea economică a orașului au contribuit substanțial veniturile realizate din transportul și comercializarea sării pe piețele din Europa Centrală și Peninsula Balcanică.

¹⁰⁸ Iambor 1982, p. 81-83.

¹⁰⁹ Cele două ocne aveau fiecare în 1528 câte trei puțuri de mină (Călători 1968, vol. I, p. 268); interiorul unui asemenea puț este descris de francezul Pierre Lescaopier în 1574 (Călători 1970, vol. II, p. 441).

¹¹⁰ Groza 2018, p. 95-96.

¹¹¹ Doboși 1951, p. 133.

¹¹² Călători 1968, vol. I, p. 273, n. 112.

¹¹³ Călători 1970, vol. II, p. 20.

¹¹⁴ Niedermaier 1977, p. 316-317.

¹¹⁵ Bărbulescu 1994, p. 13.

¹¹⁶ Sabău 1958, p. 297, nr. 55.

¹¹⁷ Anghel, Hopârtean 1970, p. 52.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 51. Reîntregit în împrejurări neclare (în anul 1978), tezaurul este compus din 48 de denari din argint, care provin din monetăria regală de la Székesfehérvár sau Esztergom (Chirilă, Hopârtean 1978, p. 59-60).

**CONTRIBUTIONS TO THE ARCHAEOLOGICAL REPERTOIRE
AND THE HISTORY OF TURDA (BASED ON SURFACE RESEARCH)**

ABSTRACT

In the spring of 2012, following a field research session, several archaeological artefacts were discovered in Turda (Hun. = Torda; De. = Thorenburg) at "Valea Sărată" (located north-east of the salt lakes). The discovered items were *prehistoric* stone tools and ceramic shards (prehistoric, Dacian-Roman, post-Roman and early-Medieval). The archaeological artefacts recovered in the field create the topographical image of a large site, with habitations from different ages. The site was inhabited from the Neolithic until the Modern Age, and near it, the researchers from the Turda Museum have discovered in the last years the remains of a Roman *villa rustica*. In the Medieval period, the inhabitants from the former settlement of Kőlked (Hun. = Kőlked), destroyed by Mongols, will relocate next to the salt mines, at Torda Akna. The activities of the inhabitants and those of the German miners will consist of mining and trading salt. Transported across land and on rivers, the salt from Turda will supply the markets from Central Europe and the Balkan Peninsula.

The materials we have analysed in the article consist of stone tools and some ceramic shards; the Roman ceramics will be published in the future.

LIST OF PLATES:

Pl. I. Turda – "Valea Sărată". a. Geographic location (after Google Earth); b. Location of salt mines (apud Josephinische Landesaufnahme (1769-1773)).

Pl. II. Turda – "Valea Sărată". 1-2. Lithic tools. 3-8. Pottery.

Pl. III. 1-5. Turda – "Valea Sărată". Pottery.

Pl. IV. 1-8. Turda – "Valea Sărată". Pottery.

Pl. V. 1-10. Turda – "Valea Sărată". Pottery.

Bibliografie:

Anghel, Hopârtean 1970

- Gh. Anghel, A. Hopârtean, "Câteva date despre un tezaur de monede din secolul XI descoperit la Turda (*Quelques données sur un trésor de monnaies du XIe siècle découvert à Turda*)", *Apulum*, VIII, 1970, p. 51-54.

Anghel, Suciu 2004

- Gh. Anghel, V. Suciu, "Mărturii ale practicării plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă. Rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului [*Zeugnisse der Aüsubung des Flösens in Siebenbürgen im Altertum, im Mittelalter und in der Frühen*]

- Neuzeit. Die Bedeutung der Stadt Alba Iulia (Karlsburg) für die Geschichte des Flösens]*”, *Apulum*, XLI, 2004, p. 367-386.
- Ardevan, Rusu 1979 - R. Ardevan, A. A. Rusu, ”Botár Imre și colecția sa de antichități (*Botár Imre and his collection of antiquities*)”, *ActaMP*, III, 1979, p. 387-409.
- Bajusz 1980 - I. Bajusz, ”Colecția de antichități a lui Téglás István din Turda (*Die Téglás István archäologische Sammlung im Turda*)”, *ActaMP*, IV, 1980, p. 367-394.
- Bărbulescu 1994 - M. Bărbulescu, *Potaissa. Studiu monografic*, Turda, 1994.
- Benea 2007 - D. Benea, ”Cu privire la administrarea salinelor din Dacia romană (*Über die Verwaltung der Salzgruben aus Römischen Dakien*)”, *AnB* (S. N.), XV, 2007, p. 41-46.
- Benea 2012 - D. Benea, ”Aspecte militare ale organizării provinciei Dacia pe râul Mureș (*Einige Bemerkungen über die Militärorganisierung der Provinz Dacia auf dem Fluss Mureș*)”, *Apulum*, XLIX/1, 2012, p. 85-104.
- Benea 2013 - D. Benea, ”Câteva observații privind depozitul de sare de la Apulum (*Einige Bemerkungen über der Salzspeicher aus Apulum*)”, *Apulum*, L, 2013, p. 119-125.
- Bicsok 2001 - Z. Bicsok, *Torda város története és statútuma. Csipkés Elek kézírata 1823-ból (Erdélyi Tudományos Füzetek, 229)*. EME, Kolozsvár, 2001.
- Boroffka 1994 - N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*. UPA, 19, Bonn, 1994.
- Brunning 2010 - R. Brunning, ”Prehistoric woodworking at Figa”, A. Harding, V. Cavruc, *A prehistoric salt production site at Băile Figa, Romania. Eurasia Antiqua*, 16, 2010, p. 157-162.
- Bujor 1967 - E. Bujor, ”Monumente arheologice de la Potaissa (*Monuments archéologiques de Potaissa*)”, *Apulum*, VI, 1967, p. 183-208.
- Cavruc 2008 - V. Cavruc, ”The Present Stage of the Researches regarding Prehistoric Salt Production in the Carpatho-Danubian Region (*Stadiul actual al cercetărilor privind exploatarea preistorică a sării în spațiul Carpato-Dunărean*)”, *Angustia*, 12, 2008, p. 79-89.
- Cavruc, Harding 2012 - V. Cavruc, A. Harding, ”Prehistoric production and exchange of salt in the Carpathian-Danube Region”, *Salz und Gold: die Rolle des Salzes im prähistorischen Europe [Akten der Internationaler Fachtagung (Humboldt-Kolleg) in Provadia, Bulgarien, 30 September 2010-4 October 2010]*, V. Nikolov, K. Bacvarov (Hrsg.), Provadia. Veliko Tarnovo, 2012/Salt and Gold: The Role of the Salt in Prehistoric Europe [*Proceedings of the International Symposium (Humboldt-Kolleg) in Provadia, Bulgaria, 30 September 2010-4 October 2010*], V. Nikolov, K. Bacvarov (ed.), Provadia. Veliko Tarnovo, 2012, p. 173-200.
- Călători 1968/1970

- M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, I-II, 1968, 1970.
- Cătinaș 1995 - A. Cătinaș, "Céramique romaine dans les collections de Turda", *ActaMN*, 32/I, 1995, p. 463-471.
- Chirilă, Hopârtean 1978
- E. Chirilă, A. Hopârtean, "Tezaurul monetar de la Turda (Contribuții numismatice la problema penetrației ungarilor în Transilvania în secolul XI)", *Potaissa*, I, 1978, p. 59-73.
- Ciobanu 2002 - D. Ciobanu, "Probleme generale privind exploatarea sării în spațiul carpato-dunărean în mileniul I (*General issues concerning the salt mine in the Carpathian-Danube area in the 1st millenium*)", *Angustia*, 7, 2002, p. 303-310.
- Ciugudean et alii 2010
- H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *Depozite de bronzuri preistorice din colecția muzeului Brukenthal (II) [Prehistoric Bronze Hoards in the Brukenthal Collection (II)]*, Bibliotheca Brukenthal, XLVII, Sibiu, 2010.
- Doboși 1951 - Al. Doboși, "Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în Evul Mediu (secolele XIV-XVI). Situația tăietorilor de sare și răzvrătirile lor contra nedreptății cămărașilor", *SCIM*, II, 1951, p. 125-166.
- Dörner 1971 - E. Dörner, "Urme ale Legiunii V-a Macedonica la Aradul Nou? (*Gibt es Spuren der Legio V Macedonica bei Aradul Nou?*)", *ActaMN*, VIII, 1971, p. 503-506.
- DIR-C - *Documente privind istoria României*. C. Transilvania, veac. XI-XIII, I. Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Cîmpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller (redactor responsabil), vol. I-II, București, 1951-1952; veac. XIV, vol. I-IV, București, 1952-1955.
- Fridvalsky 1767 - J. Fridvalsky, *Mineralogia Magni Principatus Transilvaniae*, Claudiopoli, 1767.
- Gergely 2005 - E. Gergely, *Turda. Istorie și contemporaneitate*, Cluj-Napoca, 2005.
- Gogâltan 1989-1993
- Fl. Gogâltan, "Săpături de salvare la Tureni-Carieră, județul Cluj, (1985-1986) [*Rettungsgrabungen in Tureni-Carieră, Kreis Cluj (1985-1986)*]", *ActaMN*, 26-30, I/2, 1989-1993 (1994), p. 365-387.
- Goos 1876 - C. Goos, "Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens", *AVSL NF*, XIII, h. 2, 1876, p. 203-338.
- Groza 2018 - H. Groza, "Casa Cămării de sare de la Turda. Etape de edificare (*Unpublished research at Salt Storehouse from Turda*)", *ATF*, VII, 2018, p. 94-110.
- Groza 2019 - H. D. Groza, "Descoperiri arheologice la Turda. Punctul Valea Sărată [*Archaeological Discoveries in Turda. The (Valea Sărată) Salted Valley Point*]", *AICSU Sibiu*, XXVI, 2019, p. 105-116.
- Iambor 1982 - P. Iambor, "Drumuri și vămi ale sării din Transilvania în perioada feudalismului timpuriu", *ActaMN*, XIX, 1982, p. 75-85.

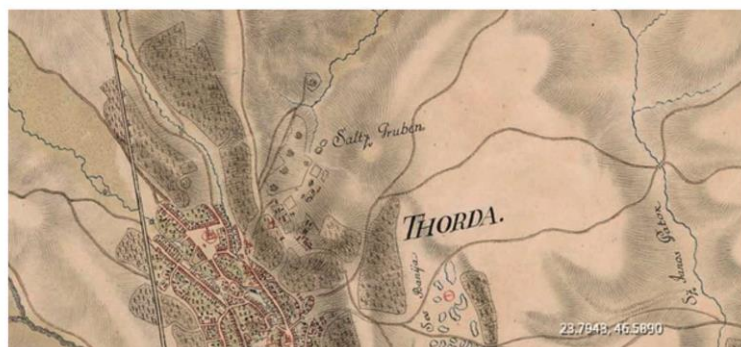
- Jakó 1999 - Zs. Jakó, "Cercetarea izvoarelor medievale diplomatice în Transilvania (I) [*Research of Diplomatic Medieval Primary Sources in Transilvania (I)*]", *SMIM*, XVII, 1999, p. 15-26.
- Kalmar 1984 - Z. Kalmar, "Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de istorie al Transilvaniei [*Matériaux néo-énéolithiques entrés dans la collection du Musée d'Histoire de la Transylvanie (I)*]", *ActaMN*, XXI, 1984, p. 391-403.
- Kalmar 1985-1986 - Z. Kalmar, "Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de istorie al Transilvaniei [*Matériaux néo-énéolithiques entrés dans la collection du Musée d'Histoire de la Transylvanie (II)*]", *ActaMN*, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 401-410.
- Kalmar-Maxim 1987-1988a - Z. Kalmar-Maxim, "Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de istorie al Transilvaniei [*Matériaux néo-énéolithiques entrés dans la collection du Musée d'Histoire de la Transylvanie (III)*]", *ActaMN*, XXIV-XXV, 1987-1988 (1992), p. 465-483.
- Kalmar-Maxim 1987-1988b - Z. Kalmar-Maxim, "Săpăturile arheologice de salvare de la Plăiești și Stejeriș (*Die archäologischen Rettungsgrabungen von Plăiești und Stejeriș*)", *ActaMN*, XXIV-XXV, 1987-1988 (1992), p. 1047-1063.
- Kováč 1980 - G. Kováč, "Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII-lea (*Preuves concernant le transport du sel sur la rivière Mureș au X-XIII-ème siècles*)", *Ziridava*, XII, 1980, p. 193-200.
- Lazarovici, Kalmar 1985-1986 - Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, "Prospecțiuni și cercetări arheologice de salvare pe teritoriul municipiului și județului Cluj (*Archäologische Sondierungs-und Rettungsgrabungen auf dem Gebiete des Munizipiums und des Kreises Cluj*)", *ActaMN*, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 723-752.
- Luca, Milea 1978 - C. Luca, Z. Milea, "Onomastica inscripțiilor de la Potaissa (*L'onomastique des inscriptions de Potaissa*)", *ActaMN*, XV, 1978, p. 189-194.
- Macrea 1969 - M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969.
- Marțian 1920 - I. Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920.
- Maxim 1971 - I. A. Maxim, "Un depozit de unelte dacice pentru exploatarea sării (*Ein Verwahrfund dakischer Werkzeuge zur Salzgewinnung*)", *ActaMN*, VIII, 1971, p. 457-463.
- Măluțan 1984 - C. Măluțan, "Drumurile sării din nord-vestul Transilvaniei medievale (*Les routes du sel au nord-ouest de la Transylvanie au Moyen Âge*)", *ActaMP*, VIII, 1984, p. 249-255.
- Mureșan 1968 - C. Mureșan, *Monumente istorice din Turda*, București, 1968.
- Niedermaier 1977

- P. Niedermaier, Turda. "Dezvoltarea urbanistică a unui centru minier pînă în secolul al XVII-lea (*Thorenburg. Die städtebauliche Entwicklung eines Bergwerksortes bis zu 17. Jahrhundert*)", *ActaMN*, XIV, 1977, p. 315-336.
- Opreanu 1998 - C. H. Opreanu, *Dacia romană și barbaricum*, Timișoara, 1998.
- Orbán 1889 - B. Orbán, *Torda város és környéke*, Budapest, 1889.
- Pap 1909 - D. Pap, *Torda és környéke. Turista kalauz*, Torda, 1909.
- Pascu 1972 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I-IV, (ed. II), Cluj, 1972.
- Piso 2004-2005 - I. Piso, "Un nouveau *conductor salinarum* en Dacie", *ActaMN*, XII, 41-42/I, 2004-2005 (2007), p. 179-188.
- RepCluj 1992 - *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Cluj-Napoca, 1992.
- Reschreiter, Kowarik 2009 - H. Reschreiter, K. Kowarik, "Up to the surface", A. Kern, K. Kowarik, A. W. Rausch, H. Reschreiter (ed.), *Kingdom of Salt. 7000 years of Hallstatt*, Vienna, 2009, p. 55-57.
- Russu 1975 - I. I. Russu, "Precursorii muzeografiei științifice: colecționarii de materiale arheologice (*Les collectionneurs d'antiquités: précurseurs de la muséologie scientifique*)", *ActaMN*, XII, 1975, p. 191-197.
- Rusu 1963 - M. Rusu, "Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit", *Dacia* (N. S.), VII, 1963, p. 177-210.
- Rusu, Chițu 1982 - M. Rusu, L. Chițu, "Depozitul de la Aiud și problema marilor ateliere de prelucrarea bronzului din Transilvania (*Le dépôt d'Aiud et le problème des grands ateliers d'industrie du bronze de Transylvanie*)", *Apulum*, XX, 1982, p. 33-51.
- Rüsz-Fogarasi 1997 - E. Rüsz-Fogarasi, "Relațiile așezărilor urbane din Transilvania cu puterea centrală (*Relations des établissements urbaines transylvaines avec le pouvoir central*)", *ActaMN*, 34, II, 1997 (1998), p. 37-50.
- Sabău 1958 - I. Sabău, "Circulația monetară în Transilvania secolelor XI-XIII, în lumina izvoarelor numismatice (*Deneznoe obraščenie v Transil'vanii XI-XIII vekov v srete numizmatičeskikh istočnikov/La circulation monétaire en Transylvanie aux XIe-XIIIe siècles, à la lumière des sources numismatiques*)", *SCN*, II, 1958, p. 269-301.
- Soroceanu 1973 - T. Soroceanu, "Descoperirile din epoca bronzului de la Obreja (jud. Alba) [*Die bronzezeitlichen Funde von Obreja (Bez. Alba)*]", *ActaMN*, X, 1973, p. 493-515.
- Suciu 1967 - C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, 1967.
- Timoc 2006 - C. Timoc, "Contribuții la navigația fluvială pe râul Mureș în secolele II-III p. Chr. și portul de la Apulum (*Navigation on the Mureș River in the 2nd-3rd Centuries A.D. and the port of Apulum*)", *Apulum*, XLIII/1, 2006, p. 213-218.

- Vlassa 1967 - N. Vlassa, "Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei (*Quelques problèmes du néolithique de Transylvanie*)", *ActaMN*, IV, 1967, p. 403-423.
- Vlassa 1970 - N. Vlassa, "Kulturelle Beziehungen des Neolithikums Siebenbürgens zum Vorderen Orient", *ActaMN*, VII, 1970, p. 3-39.
- Winkler *et alii* 1980
- I. Winkler, M. Blăjan, T. Cerghe, "Drumul roman Napoca-Potaissa (*Die Römerstrasse Napoca-Potaissa*)", *Potaissa*, II, 1980, p. 63-79.
- Winkler, Hopârtean 1973
- I. Winkler, A. Hopârtean, *Moneda antică la Potaissa*, Cluj, 1973.
- Wollmann 1978 - V. Wollmann, "Monumente sculpturale romane de la Potaissa văzute de F. J. Neugebauer, Fodor A. și M. J. Ackner", *Potaissa*, I, 1978, p. 39-54.
- Wollmann 1996 - V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană (Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im römischen Dakien)*, Cluj-Napoca/Klausenburg, 1996.
- Wollmann, Ciugudean 2005
- V. Wollmann, H. Ciugudean, "Noi cercetări privind mineritul antic în Transilvania (I) [*New Research regarding ancient Mining in Transylvania (I)*]", *Apulum*, XLII, 2005, p. 95-116.
- Wollmann 2009 - V. Wollmann, "Diaspora monumentelor arheologico-epigrafice din centre urbane și militare ale *Daciei Superior*", *NEMVS*, IV, 7-9, 2009, p. 100-158.

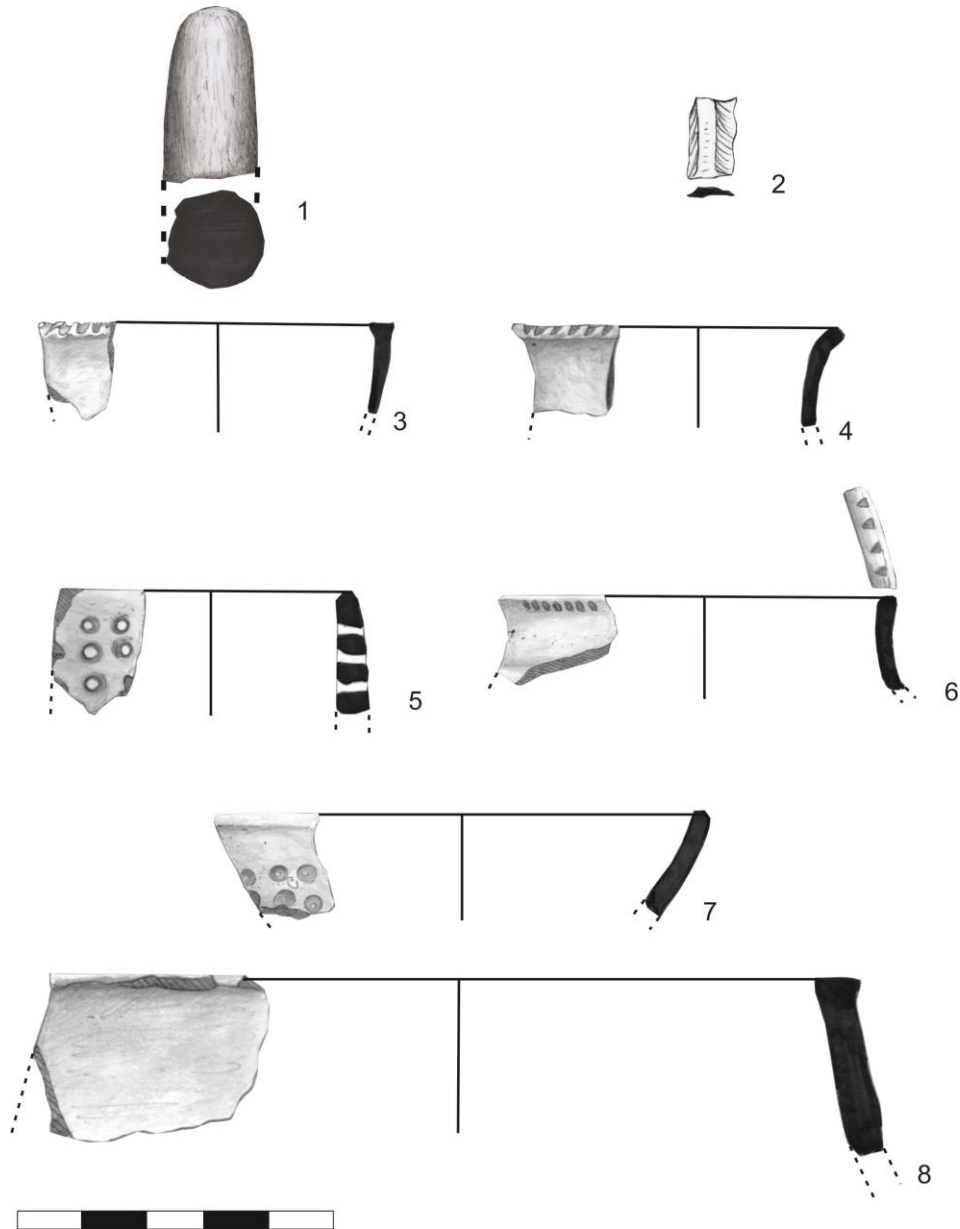

a

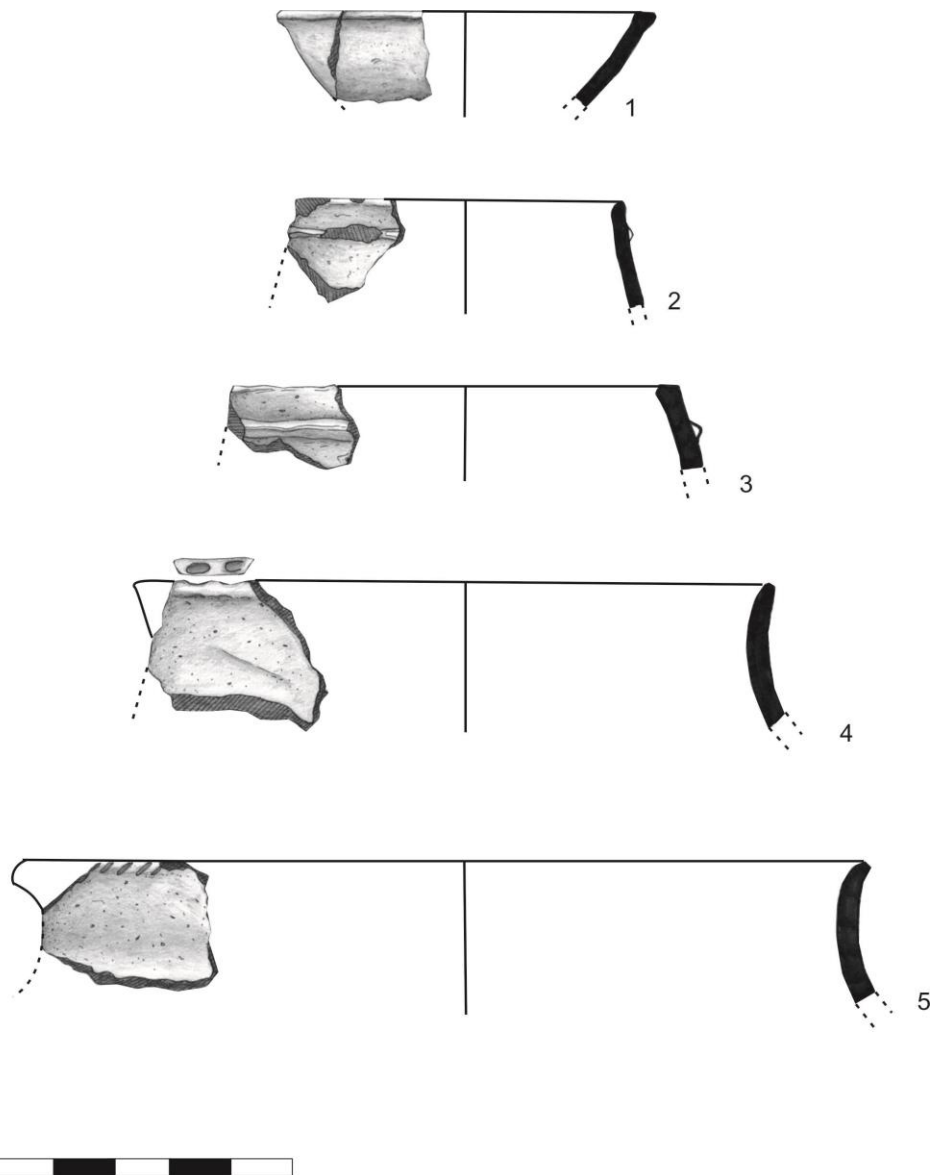

b

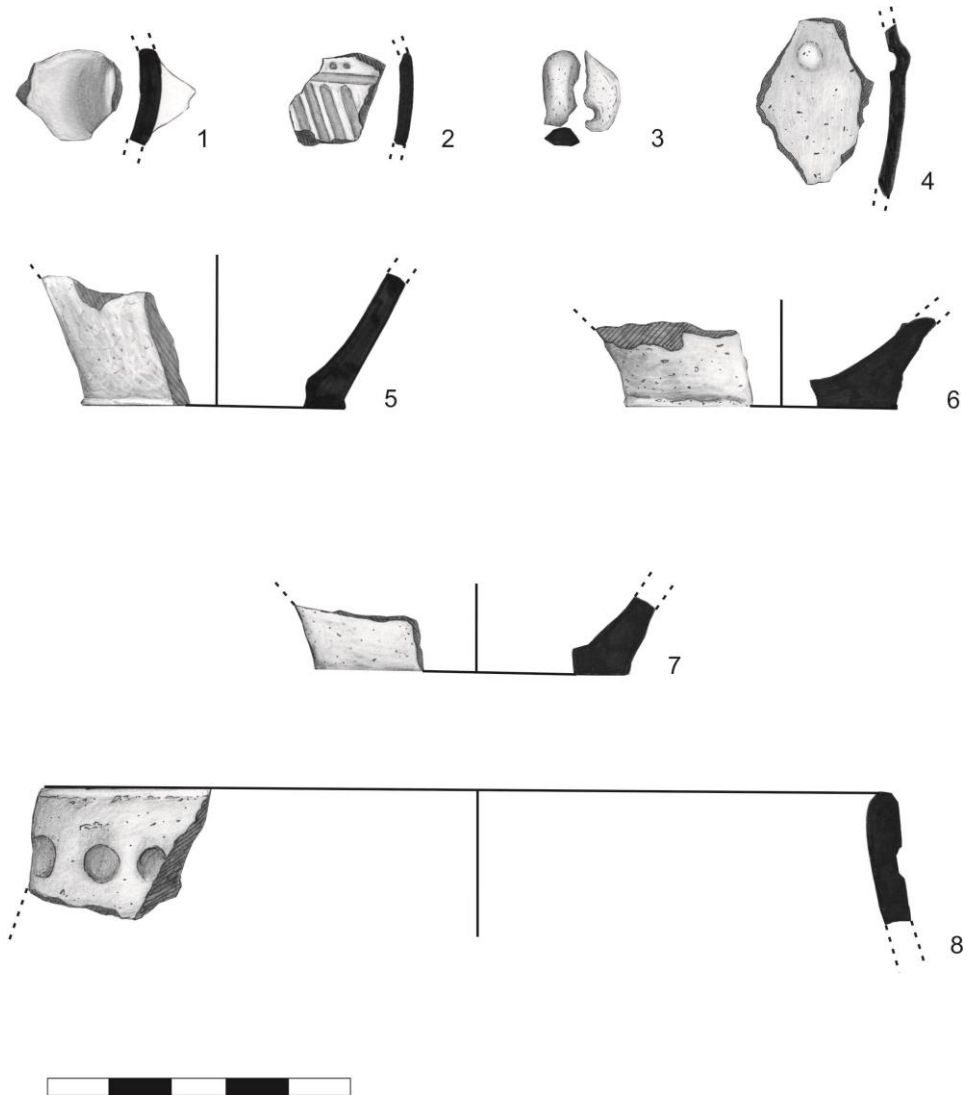
Pl. I. Turda-„Valea Sărată”. a. Amplasamentul geografic/Geographic location (after Google Earth)
b. Localizarea ocnelor de sare/Location of salt mines (apud Josephinische Landesaufnahme (1769-1773))

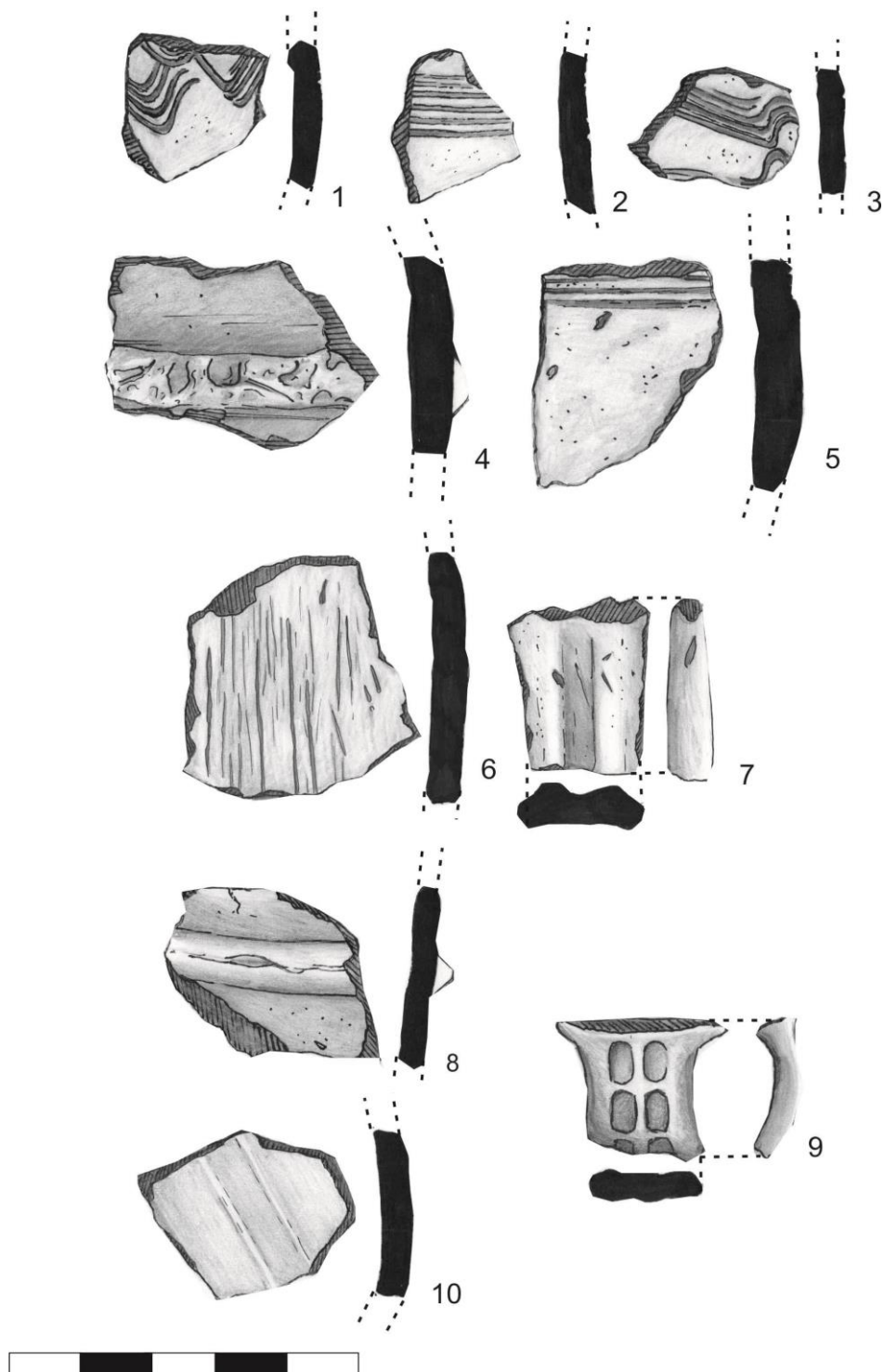
Pl. II. Turda-„Valea Sărată”. 1-2. Unelte litice/Lithic tools. 3-8. Ceramică/Pottery.

Pl. III. 1-5. Turda-Valea Sărată. Ceramică/pottery.

Pl. IV. 1-8. Turda-Valea Sărată. Ceramică/pottery.

Pl. V. 1-10. Turda-Valea Sărată. Ceramică/pottery.